

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

„NÄGEMISPUUDEGA INIMESTE TÖÖ- JA TEGEVUSVÕIME HINDAMISVAHEND“

Hindamisvahendi kirjeldus ja kasutusjuhend

Eesti Pimekurtide Tugiliit

Tallinn

2015 – 2016

Projekt on finantseeritud Euroopa Sotsiaalfondi vahenditest, meetmetest „Tööturul osalemist toetavad hoolekandeteenused“

SISUKORD

1. Hindamisvahendi eesmärk	3
2. Hinnatavate sihtgrupp	4
3. Hindamismetoodika valimine	4
4. Hindamisvahendi ülesehitus	5
4.1. Plokkide ülesehitus	7
4.2. Plokkide rõhuasetus	8
4.3. Hindamisvahendi vorm	17
5. Hindamismeetodid	18
5.1. Küsitlus	18
5.2. Terviseinfo	18
5.3. Test	18
5.4. Praktiline tegevus	18
5.5. Muud meetodid	19
6. Hindamine	19
6.1. Protsentskaala	20
6.2. Hõlbustavad tegurid	20
6.3. Takistavad tegurid	21
6.4. Hindamistulemuste ülevaade	21
7. Hindamise läbiviimise kirjeldus	22
8. Kasutatud kirjandus	25

1. HINDAMISVAHENDI EESMÄRK

„Nägemispuudega inimestele sobiva töö- ja tegevusvõime hindamismetoodika“ hindamisvahendi eesmärgiks on:

- hinnata tööealiste nägemispuudega inimeste (16-65 a) töö- ja tegevusvõimet lähtudes nägemispuudest;
- anda teaduslik alus nägemise halvenemisega seotud seisundite, nendest tulenevate tagajärgede ja mõjurite uurimiseks ning mõistmiseks;
- toetada nägemispuudega inimeste toimetulekut, aktiivsust ja ühiskonda kaasatust läbi hariduse, sotsiaalse ning tööalase rehabilitatsiooni;
- edendada sotsiaal- ja tööturuteenuste osutajate võimekust nägemispuudega inimeste vajaduste hindamisel, sekkumiste planeerimisel, tulemusliku teenuse osutamisel.

Nägemispuudega inimeste töö- ja tegevusvõime hindamisvahend on mõeldud nägemisfunktsioonide kahjustuste mõju tuvastamiseks, lisainfo kogumiseks nägemispuudest tingitud spetsiifilistest töö- ja tegevusvõime mõjuritest ning tegevuspiirangutest. Hindamisvahend annab infot nägemispuudega inimeste võimalustest ja kaasatusest ning toob välja ühiskonna seatud takistusi.

Hindamisvahend ühendab nägemispuudega inimese võimed, oskused, võimalused ja soovitud tööturul osalemiseks.

Lisaks võimaldab hindamisvahend edendada Sotsiaalkindlustusameti ja Töötukassa teenuseid nägemispuudega inimestele, andes soovitusi nägemispuudega inimesele ja tema toetamisega tegelevatele spetsialistidele (nt Töötukassa juhtumikorraldaja; Sotsiaalkindlustusameti juhtumikorraldaja, rehabilitatsioonimeeskondadele, jne). Nägemispuudega inimeste töö- ja tegevusvõime hindamisvahend võib olla täiendavaks vahendiks Töötukassa poolt läbiviidavale töövõimehindamisele, kogumaks täpsemat infot inimese kohta. Samuti on hindamisvahendiga võimalik hinnata sotsiaalse- või tööalase rehabilitatsiooni vajadust ning koostada tegevuskava sekkumiste planeerimiseks. ▸

Hindamisvahendit saab kasutada nii kogu ulatuses kui ka osaliselt, hinnates üksikuid valdkondi. Töö – ja tegevusvõime hindamiseks tuleb kasutada hindamisvahendit tervikuna, kuid rehabilitatsioonivajaduse hindamisel võib kasutada hindamisvahendi erinevaid osi (plokk). Hindamisvahend võimaldab hinnata ka osaliselt:

- sotsiaalse rehabilitatsiooni vajadusi (I, II, III, VI plokk);
- tööalase rehabilitatsiooni vajadusi (I-VII plokk);
- abivahendite vajadust (I-VII plokk) ja abivahendite kasutamise oskust (VII plokk);
- tugiteenuste kättesaadavust ja vajadust (VIII plokk);
- nägemispuuet kompenseerivate oskuste taset valdkonniti (iga plokk eraldi).

2. HINNATAVATE SIHTGRUPP

Väljatöötatud hindamisvahendi hinnatavate sihtgrupi moodustavad tööealised nägemispuudega isikud vanuses 16-65 aastat.

Hindamisvahend võimaldab hinnata sünnapärase nägemislanguse või elu jooksul halvenenud nägemisega, nägemispuudega, nägemis-liitpuudega või pimedaid inimesi. Hindamisel on oluline arvestada isiku erivajaduse tekkimise aega, rehabiliteerituse taset, halvenenud nägemisega kohanemise ja rehabiliteerimise perioodiga.

3. HINDAMISMETOODIKA VALIMINE

Hindamismetoodika väljatöötamiseks moodustati nägemispuude spetsiifikat valdavate spetsialistide meeskond. Töörühma kuulusid Olga Ilgina, Žuljetta Hinto, Raissa Keskküla, Kairi Ilmets (Eesti Pimekurtide Tugiliit – EPKTL); Janne Jerva (Nägemispuudega Inimeste Rehabiliteerimiskeskus -NIRK) ja Anne Kõiv (Tartu Emajõe Kooli –TEK). Lisaks töörühma liikmetele kaasati hindamisvahendi loomise protsessi eksperdid: Priit Kasepalu (Eesti Pimedate Liit), Kristiina Peetsalu (Põhja-Eesti Pimedate Ühing), Monica Lõvi (Tartu Emajõe Kool).

Töörühma esimeseks tööetapiks oli tutvumine erinevate siseriiklike ja rahvusvaheliste nägemispuude spetsiifikast lähtuvate uurimismeetodite ja töö- ja tegevusvõime hindamisvahenditega.

Välismaa kogemuse tundmaõppimiseks saadeti Euroopa Pimedate Liidu (EBU) listi kiri küsimusega tööealiste nägemispuudega inimeste tegevusvõime hindamise kohta. Saadi mitmeid vastuseid, kus tutvustati erinevate riikide metoodikat. Põhjalik vastus koos küsimustikuga tuli Suurbritanniast (Royal National Institute for the Blind – RNIB). Selgus, et RNIB-s välja töötatud küsimustikku on tõlkinud ja kohandanud mitmed Euroopa riigid. Antud infole tuginedes valis töörühm sobivad töömeetodid.

Nägemispuudega inimeste töövõime hindamise metoodika väljatöötamise aluseks valiti „Rahvusvahelise funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioon“, edaspidi lühendatud RFK; inglise keeles „International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)“ (WHO 2015).

Töörühma liikmete arvamusel on RFK tõendus põhine ja põhjalik klassifikatsioon, mida kasutatakse erinevates riikides (nt Soomes, kus seda kasutatakse nägemispuudega tööealiste inimeste tegevus- ja töövõime hindamiseks). Klassifikatsioon võimaldab tuvastada puudest ja tervise vaegustest tingitud piiranguid indiviidi funktsioneerimisvõimele.

Projekti eeltöö käigus ei leitud vastavat või paremat hindamisvahendi prototüüpi. Erinevate hindamiseetoditega tutvumise järel koostati hindamisvahend ja selle kasutusjuhend.

Hindamismetoodika arendamise osas kaasati teisi valdkonna eksperte, rehabilitatsioonispetsialiste, nägemispuudega inimesi, silmaarste.

Esmase küsimustiku osas toimus piloteerimine 5 inimesega. Hilisemas arendusjärgus toimus piloteeriv hindamine lisaks veel 20 inimesega. Piloteerimiste käigus koguti tagasisidet ning viidi sisse parandused.

Hindamismetoodika valmides viidi läbi koolitused kolme nägemispuudega inimestega tegelevate rehabilitatsiooniasutuse meeskondade spetsialistide koolitamiseks hindamisvahendi kasutamise osas.

4. HINDAMISVAHENDI ÜLESEHITUS

Hindamisvahendi loomisel võeti aluseks RFK. Antud rahvusvaheline klassifikatsioon koosneb 2 osast, mis koosnevad omakorda jagudest:

I osa. Funktsioneerimisvõime ja -vaegused

- (a) Organismi funktsioonid (b-koodid) ja organismi struktuurid (s-koodid)
- (b) Tegutsemine ja osalus (d-koodid)

II osa. Taustategurid

- (c) Keskkonnategurid (e-koodid)
- (d) Personaalsed tegurid (e-koodid) (WHO 2015 lk 8; Lisa 1. lk 4)

Metoodika väljatöötamise käigus valiti RFK kahest osast ja nende jagudest välja sellised RFK valdkonnad, kus töörühma liikmete arvamusel esinevad nägemisfunktsioonide kahjustusega seotud kõrvalekalded, piirangud või tööle naasmiseks vajalikud puudespetsiifilised eeluskused. Rahvusvahelises ja ka Eesti praktikas tuuakse välja valdkonnad, kus inimesel esinevad nägemispuude tõttu tegevuspiirangud. Nendeks valdkondadeks on:

- nägemisfunktsioonid ja teiste meelte kasutamine;
- orienteerumis- ja liikumisoskused;
- eneseteenindamine ja toimetulekuoskused (ADL);
- vabaaja tegevused;
- suhtlemine ja sotsiaalsed oskused;
- hariduse omandamine, kompenseerivad õpitehnikad ning tööoskused;
- keskkonnategurid;
- (abi)vahendite kasutamise oskus.

Loetelus toodud tegevuspiirangute tõttu ning nägemispuudega inimese toimetuleku suurendamiseks on vajalik süsteemne sekkumine.

Nägemispuudega inimeste töö- ja tegevusvõimele avaldavad mõju lisaks inimese individuaalsele erivajadusele veel tööturu võimalused, tööandja ootused, majanduslikud lisakulud, vahemaad ja keskkond liikumiseks, akadeemilised võimed, eelnev kogemus, isiksuslikud omadused, psühholoogilised tegurid jne.

Nägemispuudega inimese töö- ja tegevusvõime sõltub põhiliselt nägemispuuet kompenseerivate oskuste tasemest. Nägemispuudega inimesel on raske konkureerida avatud tööturul või kaitstud tööl, kui tal puuduvad piisavad orienteerumis- ja liikumisoskused, toimetulekuoskused, abivahendite kasutamise oskus, sobiv haridustase ja kohandatud keskkond ning vahendid.

Antud hindamismetoodika ei sisalda RFK I osa jagu „Organismi struktuurid“ ning II osa jagu „Personaalsed tegurid“. Hindamismetoodika on keskendatud hindamise sotsiaalsele mudelile, mis toob esile indiviidi tegevusvõime eripära; vähem keskendutakse isiku hindamise meditsiinilisele aspektile.

RFK jagu „Tegutsemine ja osalus“ hindab inimeste tegutsemist, osalust, tegutsemispiiranguid, osaluspiiranguid. Mõistete selgitused:

tegutsemine tähendab, et indiviid täidab ülesannet või sooritab tegevust.

osalus on indiviidi kaasatus elulisse situatsiooni.

tegutsemispiirangud on raskused, mida indiviid võib tegutsemisel kogeda.

osaluspiirangud on probleemid, millega indiviid võib elulistes situatsioonides kokku puutuda. (WHO 2015 lk 8)

Valdkondade valimisel ja plokkide kujundamisel on arvesse võetud nii RFK põhimõtteid kui ka nägemispuude spetsiifikat.

Hindamisvahend on üles ehitatud küsimustiku vormis ja hinnatavad valdkonnad on jaotatud kaheksasse plokki. Plokkide nimetused kattuvad enamjaolt nägemispuudega inimeste rahvusvaheliste rehabilitatsioonisuundade ja -programmidega.

Isikuandmed

Hindamistulemuste ülevaade

I plokk – Nägemisfunktsioonid ja teiste meelte kasutamine

II plokk – Orienteerumine ja liikumine

III plokk – Eneseteenindamine ja toimetulekuoskused (ADL)

IV plokk – Suhtlemine ja sotsiaalsed oskused

V plokk – Haridus ja tööoskused

VI plokk – Keskkonnategurid

VII plokk – Teenused, süsteemid ja strateegiad

VIII plokk – Abivahendite kasutamise oskus

Plokkid koosnevad osadest ja hinnatavatest valdkondadest. Plokkide osades saadud hinnangud kanduvad üle hindamistulemuste analüüsi kokkuvõtlikku tabelisse, kus kajastuvad kõigi hinnatavate plokkide osade ja valdkondade hindamise käigus saadud keskmised väärtused. Saadud tulemuste aritmeetiline keskmine väärtus võimaldab hinnata nägemispuudega inimeste töö- ja tegevusvõimet, tuvastada inimeste „tugevad“ ja „nõrgad“ küljed ning lähtudes tulemusest koostada soovitusi sotsiaalseks või tööalaseks rehabilitatsiooniks.

4.1. Plokkide ülesehitus

Plokkid koosnevad erinevatest hinnatavatest osadest. Ploki osad sisaldavad hinnatavaid valdkondi. Iga osa lõpus toimub automaatne numbriline vahehindamine (keskmine väärtus) ning iga ploki lõpus arvutab hindamisvahend automaatselt ploki hinnatava valdkonna keskmise väärtuse. Antud keskmine väärtus on saadud hinnatavate osade summa, mis on jagatud hinnatavate osade arvuga.

Isikuandmed

Hindamistulemuste ülevaade

I plokk – Nägemisfunktsioonid ja teiste meelte kasutamine

I osa - Nägemisteravuse funktsioonid

II osa - Nägemisvälja funktsioonid

III osa - Silmamanuste funktsioonid

IV osa - Kuulmisfunktsioonid

V osa - Tasakaaluelundi funktsioonid

VI osa - Muud sensoorsed funktsioonid

II plokk – Orienteerumine ja liikumine

I osa - Liikuvus

II osa - Käimine ja liikumine

III plokk – Eneseteenindamine ja toimetulekuoskused (ADL)

I osa - Enesehooldus

II osa - Kodused toimingud

III osa - Puhkus ja vaba aeg

IV plokk – Suhtlemine ja sotsiaalsed oskused

I osa - Suhtlemine

II osa - Ühendustes osalemine, seltskonna- ja kodanikuelu

III osa - Toetus ja suhted ehk tugivõrgustik

V plokk – Haridus ja tööoskused

I osa - Õppimine ja teadmiste rakendamine

II osa - Peamised elualad (haridus, töö)

VI plokk – Keskkonnategurid

I osa - Tooted ja tehnoloogiad

II osa - Looduskeskkond ja inimeste tehtud keskkonna muutused

VII plokk – Teenused, süsteemid ja strateegiad

VIII plokk – Abivahendite kasutamise oskus

Hindamisvahendi kasutamisel arvestatakse nii RFK valdkondade rõhuasetusi, kui ka lähtutakse nägemispuudest tingitud takistustest ja mõjust inimese võimetele ning nägemispuuet kompenseerivatele oskustele antud valdkonnas. Seetõttu on oluline arvestada RFK koodides olevate kirjeldustega.

4.2. Plokkide rõhuasetus

I plokk – Nägemisfunktsioonid ja teiste meelte kasutamine.

I plokk lähtub RFK jaost „Organismi funktsioonid“. Organismi funktsioonid on elundisüsteemide füsioloogilised funktsioonid e talitlused. (WHO 2015 lk 9-10)

Inimene saab ümbritsevast keskkonnast informatsiooni valdavalt (erinevatel andmetel 75-90%) nägemise kaudu. Nägemiskahjustused võivad olla väga erinevas vormis, mistõttu on oluline mõista inimese praktilist nägemist või nägemiskahjustuse ulatust just tavakeskkonnas.

Inimese nägemisfunktsioone hinnatakse korrigeerimisega (prillidega) mitte meditsiinilisest aspektist lähtudes, vaid tema praktilist nägemisvõimet välja selgitades. Uurimisel lähtutakse inimese loal olemasolevast meditsiinilisest terviseinfost. Inimese iseseisvale toimetulekule avaldab suurt mõju nägemine või nägemiskahjustus. Nägemiskahjustusi teades on võimalik toetada inimese toimetulekut, soovitudes talle rehabilitatsiooniteenuseid ja muid tugiteenuseid, valides sobivaid abivahendeid, kujundades ja kohandades teda ümbritsevat (töö)keskkonda ning soovitudes talle sobivaid tugiteenuseid. Nägemise halvenedes muutub olulisemaks teiste meelte kasutamine ning muude sensorsete aistingute toimimine. Kui

nägemiskahjustusega inimesel esinevad lisaks veel kahjustused teistes sensoorsetes funktsioonides, siis mõjutab see inimese toimetulekut veel tõsisemas ulatuses.

I - III osa - Nägemisfunktsioonid. RFK koodid b 210 ja b 215.

Nägemisfunktsioone hinnates uuritakse nägemisteravust, vaatevälja kahjustusi, valgustundlikkust, värvuste nägemist, kontrastitundlikkust, nägemiskujutise kvaliteeti. Nägemisfunktsioonide hindamine toimub testide, meditsiinilise info, praktiliste tegevuste ja küsitluse alusel.

IV osa – Kuulmisfunktsioonid. RFK kood b 230.

Hinnatakse kõne vm helide eristamist, heliallika asukoha määramist.

Kuulmismeele kasutamine võimaldab nägemispuudega inimesel saada ümbritsevast keskkonnast informatsiooni, mis aitab tal olulisel määral kompenseerida nägemiskahjustusi. Juhul, kui nägemispuudega inimesel esinevad kahjustused ka kuulmisfunktsioonides, siis tuleb arvestada oluliste raskustega kõikides eluvaldkondades.

Kuulmisfunktsioone hinnatakse praktiliste tegevuste, inimese kirjelduse või terviseinfo (olemasolu korral) alusel.

V osa – Tasakaaluelundi funktsioonid. RFK kood b 235, b 240.

Hinnatakse tasakaalu säilitamist staatilistes asendites või liikumisel, kuivõrd nägemispuudega inimesel võib esineda probleeme tasakaaluga nii liikumisel kui ka pikaajalisel seismisel. Hinnatakse ka tasakaaluga seotud aistingute mõju.

Tasakaaluelundite funktsioonide kahjustused võivad avaldada mõju orienteerumis- ja liikumisoskustele, kehalisele aktiivsusele ja võimekusele ning seeläbi ka tööalastele võimetele.

Tasakaaluelundi funktsioone hinnatakse praktiliste tegevuste ja inimese küsitluse alusel.

VI osa – Muud sensoorsed funktsioonid. RFK koodid b 250, b 255, b 260, 265.

Hinnatakse maitsete, lõhnade eristamist, asendite ja puuetundlikkust. Muude sensoorsete funktsioonide ehk teiste meelte kasutamine võimaldab nägemispuudega inimesel saada olulist teavet ümbritsevast keskkonnast.

Nägemiskahjustusega inimestel võib esineda suuremat tundlikkust lõhnade tajumisel või esemete kompimisel. Puuetundlikkuse puhul võib esineda ebameeldivust tundmatute esemete või ainete kompimisel, esemete tunnuste uurimisel.

Puuetundlikkuse funktsiooni hindamisel hinnatakse pindade ja nende struktuuri või kvaliteedi tajumise sensoorseid funktsioone (tuimus, tundetus, torkimisaisting, väärtundlikkus, liigtundlikkus). Temperatuuri, vibratsiooni, surve tajumine on samuti väga

olulised, kuivõrd need võimaldavad nägemispuudega inimesel saada nägemispuude tõttu puudujäävat informatsiooni.

Muid sensoorseid funktsioone hinnatakse küsitluse ja praktiliste tegevuste käigus.

Juhul, kui nägemispuudega inimesel esineb muid kaasuvaid probleeme, erivajadusi või tervislikke mõjureid, siis kajastuvad tähelepanekud I plokis.

II plokk – Orienteerumine ja liikumine.

Liikuvus on üks inimese võimetest ja põhioskustest, mis annab talle iseseisvuse ja vabaduse, seega määrab elukvaliteedi. Iseseisev liikumine eeldab füüsilist võimekust liikuda ning nägemispuudega isikute puhul ka orienteerumis- ja liikumisoskust.

Nägemispuudega inimeste puhul on orienteerumine suutlikkus meeleeelundite abil määrata igal ajahetkel oma asukohta keskkonnas ja enda suhet ümbruse tähtsamate objektidega.

Liikumine sisaldab ka võimet määratleda ohtusid ja vältida neid ehk liikuda ohutult. Liikumine on pimedaja vaegnägeva inimese jaoks oskus liikuda turvaliselt erinevates olukordades ja keskkondades; oskus kasutada liikumisel erinevaid meeli ja liikumise abivahendeid.

Liikumist ja liikuvust mõjutavad nägemise kahjustused, kuna tavapäraselt on kõik liikumise ja liikuvusega seotud oskused juhitud visuaalselt.

Visuaalse informatsiooni puudulikkuse kompenseerimiseks peab nägemispuudega inimene kasutama erivõtteid, valget keppi, nägevat saatjat, juhtkoera või elektroonilisi abivahendeid.

Iseseisev orienteerumis- ja liikumisoskus on oluline komponent nägemispuudega isiku töövõimes.

I osa – Liikuvus. RFK koodid d 410, d 415, d 430, d 440.

Hinnatakse nägemispuudega inimese kehaasendi säilitamist, muutmist, edasiliigutamist; samuti esemete haaramist, tõstmist, hoidmist, kandmist, käsitlemist. Piirangud liikuvuses mõjutavad nägemispuudega inimeste toimetulekut, tegevusvõimet ja käelisi oskusi.

Tõsised raskused esinevad ennekõike esemete leidmisel ning esemetega liikumisel (nt kandikuga liikumine ja selle asetamine lauale). Kliendi liikuvusele võivad mõju avaldada kaasuvad haigused või lisapuuded.

Liikuvust hinnatakse praktiliste tegevuste ja küsitluste alusel.

II osa – Käimine ja liikumine. RFK koodid d 450, d 455, d 460, d 470, d 475.

Hinnatakse nägemispuudega inimese erinevaid liikumisviise: käimine, jooksmine ja ronimine (erinevatel vahemaadel, pindadel). Samuti hinnatakse nägemispuudega inimese erioskuste ja võimete nagu takistustest möödumine, suuna võtmine ja hoidmine, liikumise ja orienteerumise abivahendite kasutamine, korrektsete liikumistehnikate kasutamise tase. Nägemispuudega inimene vajab võõrastes kohtades liikumisel enamasti saatjat. Oluline on omandada ning kasutada saatjaga liikumise õigeid võtteid. Nägemispuudega inimese liikumine võib erinevates kohtades olla erineva tasemega. Tuttavates kohtades liikudes võib nägemispuudega inimene toime tulla probleemideta, aga võõrastes kohtades liikumisel võib ta olla sõltuv teiste inimeste abist.

Iseseisvust liikumisel näitab ka omandatud liikumise marsruutide hulk. Üheks marsruudiks loetakse ühte teekonda nn punktist A punkti B. Nt üks marsruut on kliendi teekond kodust töökohale ja teine marsruut on tema teekond töökohast koju, kuna nende teekondade ülesehitus on erinev. Inimese iseseisev toimetulek orienteerumisel ja liikumisel avardab tema võimekust ka muudes töö- ja tegevusvaldkondades.

Nägemispuudega inimese orienteerumis- ja liikumisvõime hindamisel on oluline kirjeldada, milliseid abivahendeid ja kohandusi ta vajab liikumisel ning inimese oskust kasutada visuaalseid, auditiivseid, taktiliseid maamärke.

Olulised on nägemispuudega inimese isiksuslikud omadused, kogemused ja julgus iseseisvalt liikuda. Liikumisoskust mõjutab ennekõike asjaolu, kas klient on hiljuti nägemise kaotanud või kaasasündinud nägemiskahjustusega. Hindamisvahend võimaldab täpsustada, milliseid orienteerumis- ja liikumisalaseid koolitusi klient on läbinud ja millised oskused ta on omandanud ning kasutab aktiivselt.

Orienteerumis- ja liikumisoskusi hinnatakse praktiliste tegevuste ja küsitluste käigus. Vajadusel hinnatakse liikumist sise- ja väliskeskkonnas või inimesele tuttavatel marsruutidel.

III plokk – Eneseteenindamine ja toimetulekuoskused (ADL).

Nägemispuudega inimene peab hakkamasaamiseks omandama palju erioskusi ning – tehnikaid: info ja teadmiste hankimise viisid, märkmete tegemine, reljeefsete ja/või kontrastsete tähistuste kasutamine, abivahendite kasutamine, otsimistehnikad, väljastpoolt tuleva abi kasutamine, erinevad raha hoidmise ja kasutamise viisid, enda välimuse tajumine, julgus vajadusel abi küsida jne. Eneseteenindusoskused ja enesega iseseisev toimetulek võimaldab olla edukas ka muudes valdkondades ning näitab inimese võimet omandada juurde lisaoskusi ka teistes valdkondades.

I osa – Enesehooldus. RFK koodid d 510, d 520, d 540, d 550, d 560, d 570, d 230.

Hinnatakse nägemispuudega inimese hügieenitoimingutega toimetuleku oskust (pesemine, kuivatamine, naha-, küünte-, hammaste-, juustehooldust), riietumist ja riietusesemete valimist, toitumistoiminguid (söömine ja joomine), tervise eest hoolitsemise oskust, igapäevatoimingute ja aja planeerimise oskust.

Toimetuleku ja eneseteenindusoskusi hinnates tuleb kindlasti arvestada nägemiskahjustuse tekkimise aega. Uute tegevuste omandamine vajab kaasasündinud pimesusega inimestel kindlasti oluliselt rohkem kordi harjutamist erinevates tingimustes/keskkondades, et saavutada oskuste sujuv kasutamine ja ohutus igapäevases elus. Elu jooksul nägemise kaotanud inimesed on omandanud põhilised igapäevaoskused nägijana, kuid hiljem peavad nad õppima neid tegevusi sooritama uuel moel, erivõtteid ja/või abivahendeid kasutades.

Töötavale nägemispuudega inimesele võib valmistada raskusi tööleminekuks sobiva riietuse leidmine ja oma välimuse korrektsuse kontrollimine, töökohale jõudmine, kaaslastega suhtlemine, lõunatunnil söömine, WC leidmine jpm.

Enesehoolduse oskusi hinnatakse küsitluse ja praktiliste tegevuste alusel.

II osa – Kodused toimingud. RFK koodid d 610, d 620, d 630, d 640, d 650, d 860, d 865, d 660.

Hinnatakse nägemispuudega inimese koduste toimingutega toimetulekut: kaupade ja teenuste hankimine, toiduvalmistamine, koristusoskused, igapäevavahendite hoolduse oskus, kodutehnika kasutamine, asjade markeerimine, kodu kohandamine, abivahendite kasutamine ja hooldamise oskus, taimede ja loomade eest hoolitsemise oskus. Lisaks hinnatakse toimetulekut erinevate majandustegevustega ning lähikondsete eest hoolitsemisega.

Koduseid toiminguid hinnatakse praktiliste tegevuste ja küsitluse käigus, võimalusel hinnatava kodus keskkonnas.

III osa – Puhkus ja vaba aeg. RFK koodid d 920.

Hinnatakse nägemispuudega inimese võimekust ja motivatsiooni erinevate vaba aja tegevuste osas: mängud, sport, kunst, käsitöö ja kultuur. Mitmekülgsed võimalused vaba aja veetmiseks muudavad nägemispuudega inimeste igapäevaelu huvitavamaks, sisukamaks ning annavad võimaluse tunda end võrdväärse ühiskonnaliikmena. Lai huvidering ja iseseisev hakkamasaamine mitmekülgsede hobidega näitab nägemispuudega inimese suurt tegevusvõimet ja aktiivsust.

Puhkuse ja vaba aja kvaliteetselt sisustamise võimeid ja võimalusi hinnatakse küsitluse alusel.

IV plokk – Suhtlemine ja sotsiaalsed oskused.

Sotsiaalsetel ja suhtlemisoskustel on suur roll kultuurilises, sotsiaalses ja tööalases valdkonnas.

Tavapäraselt omandatakse suhtlemisoskused ühiskonnas aktsepteeritavate sotsiaalsete normide jälgimise ja matkimise teel. Kaasasündinud nägemispuudega inimestel võib sageli olla puudusi sotsiaalsetes ja suhtlemisoskustes, nt vähene algatusvõime, aktiivsus või vastutustunne, mitteobjektiivne enesehinnang.

Täiskasvanueas nägemise kaotanud inimestel on need oskused nägijana juba omandatud. Siiski vajavad nad tuge tegevuste uuel viisil sooritamisoskuse omandamiseks ja enesekindluse loomiseks. Vajalik on uute kommunikatsioonioskuste omandamine: lisaseadmete ja –programmidega varustatud arvuti kasutamise oskus, kõnetoetusega abivahendite kasutamise oskus jms. Nägemispuudega inimese sotsiaalsetele oskustele ja suhtlemisele avaldavad suures osas mõju nägemispuudega inimese isiksuslikud omadused, kogemused.

Töö on täiskasvanud inimesele oluline osa täisväärtuslikust elust; selle abil saab kindlustada oma ühiskondlikku positsiooni, see tagab sotsiaalse keskkonna, milles suhelda. Tööl käimine toob kaasa uusi raskusi: nägemispuudega inimesel pole lihtne uues keskkonnas tutvusi luua, kolleegidelt abi küsida, jne.

I osa – Suhtlemine. RFK koodid d 310, d 315, d 330, d 335, d 350, d 355, d 360.

Hinnatakse nägemispuudega inimese verbaalse ja mitteverbaalse kõne edastamist ja vastuvõtmist; suhtlusoskust ja –julgust; kommunikatsioonivahendite ja -tehnikate kasutamise oskust suhtlemisel (nägemispuuet kompenseerivad abivahendid).

Nägemispuudega inimesed võtavad infot vastu kuulmise ja teiste meelte kaudu, seetõttu on oluline jälgida suuliselt edastatava kõne täpsust ja sõnakasutust. Suhtlemisraskused võivad esineda olukordades, kus nägemispuudega inimene ei taju või ei ole teadlik kaaslaste, vestluspartnerite olemasolust ning mistõttu puudub tal võimalus osaleda vestluses või paluda abi. Kui vestlusingis on nägemispuudega inimene, peavad vestluses osalejad pöörduma üksteise poole nimeliselt, et nägemispuudega inimene saaks vestluses piisavalt osaleda.

Suhtlemisoskusi hinnatakse praktilise tegevuse ja küsitluse alusel.

II osa – Ühendustes osalemine, seltskonna- ja kodanikuelu. RFK koodid d 910, d 940.

Hinnatakse nägemispuudega inimese aktiivsust ja toimetulekut ühiskondlikus elus, kaasatust, teadlikkust oma õigustest.

Kaasatust hinnatakse küsitluse alusel.

III osa – Toetus ja suhted ehk tugivõrgustik. RFK koodid e 310, e 315, e 320, e 325, e 330, e 340, e 345, e 350, e 355.

Hinnatakse nägemispuudega inimese kitsamat ja laiemat tugivõrgustikku: lähedased, pereliikmed, sugulased; suhtlemist lähedaste, sugulaste, kolleegide ja teiste (erivajadustega ja erivajaduseta) inimestega; suhtlust tema tervist ja toimetulekut toetavate spetsialistidega: arstid, sotsiaaltöötajad, jne.

Tugivõrgustikku hinnatakse küsitluse alusel.

V plokk – Haridus ja tööoskused.

Nägemise osaline või täielik puudumine on suureks takistuseks hariduse ja eriala/kutse omandamisel ning sobiva töökoha leidmisel, töötamisel, töökoha säilitamisel.

Töö saamisega seotud raskused on info saamine töövõimalustest, tööintervjuu (kohaleminek, enesekindel käitumine võõras keskkonnas, oma puudest rääkimine jms).

Tööl käimisega seonduvad raskused on tööleminek, tutvumine uute ruumidega, tööülesannete täitmine, einestamine töökohal, suhtlemine kolleegidega, vajadusel abi palumine, abi ning tugiteenuste piisavus ja abi vastuvõtmine jpm.

Nägemispuudega inimesed vajavad tuge karjäärivaliku tegemisel, töövõimaluste muutumise korral ümberõpet ja töökeskkonna kohendamist. Tööturul osalemiseks nägemispuudega inimesed vajavad abistamist tööintervjuul, tööruumide ja -vahendite kohendamist, tööks vajalikke abivahendeid, tugiisikuga töötamist, kaitstud tööd, kogemusnõustamist, tööalast rehabilitatsiooni; tööandja nõustamist ja koolitamist; tööandjale tööturukoolituse hüvitamist.

I osa – Õppimine ja teadmiste rakendamine. RFK koodid d 130, d 135, d 140, d 145, d 150, d 160, d 166, d 170, d 172, d 175, d 177, d 240.

Hinnatakse nägemispuudega inimese võimeid ja oskusi kasutada õppimisel ja töötamisel oma nägemisvõimet, kuulmisvõimet jt tajusid; tema õpioskusi (lugemine, kirjutamine, arvutamine) nägemispuude aspektist lähtuvalt; kliendi võimet langetada otsuseid, teha valikuid ning lahendada igapäevaelus ettetulevaid probleeme.

Õpi- ja tööoskused põhinevad väga suurel määral (peaaegu täielikult) visuaalsel matkimisel, mistõttu esinevad nägemispuudega inimestel selles valdkonnas suured raskused ning nad vajavad väga palju tugimeetmeid (kohandusi, abivahendeid, tugiteenuseid).

Õpioskusi hinnatakse praktiliste tegevuste ja küsitluse alusel.

II osa – Peamised elualad (haridus, töö). RFK koodid d 810, d 820, d 825, d 830, d 840, d 845, d 850, d 855, d 870.

Hinnatakse nägemispuudega inimese hariduse (teadmiste, oskuste) omandamist ning töö saamise, hoidmise, töö sooritamise võimeid, tingimusi; majanduslikku toimetulekut (võimekust).

Hariduse ja tööoskuste omandamist ja võimalusi hinnatakse küsitluse ja praktiliste tegevuste alusel.

VI plokk – Keskkonnategurid.

„Keskkonnategurid“ moodustavad materiaalse, sotsiaalse ja suhtumusliku keskkonna, milles inimesed elavad (WHO 2015 lk 8).

Keskkonnategurid mõjutavad kõiki organismi funktsioneerimisvõime ja –vaeguste komponente. Keskkonnategurite jao põhitarind on füüsilise, sotsiaalse ja suhtumusliku maailma omaduste mõju takistamine või kergendamine. (WHO 2015, lk 7, 14)

I osa – Tooted ja tehnoloogiad. RFK koodid e 110, e 115, e 120, e 125, e 130, e 135, e 140, e 150, e 155.

Hinnatakse nägemispuudega inimese toimetulekule mõju avaldavaid keskkonnategureid (toit, ravimid, meditsiinilisi-, liikumis-, kommunikatsiooni-, kultuuri-, spordi-, abivahendeid ja tehnoloogiasid; õppe-, töövahendeid ja tehnoloogiasid). Lisaks hinnatakse füüsilise keskkonna kohandusi (sise- ja välisruumide, liikumismarsruutide taktiliseid, reljeefseid, auditivseid ja visuaalseid kohandusi).

Hinnatakse küsitluse alusel

II osa – Looduskeskkond ja inimeste tehtud keskkonna muutused. RFK koodid e 225, e 240, e 250, e 255.

Küsitluse ja praktiliste tegevuste alusel hinnatakse erinevaid keskkonna muutusi, mis võivad avaldada mõju nägemispuudega inimese toimetulekule (kliima, valgustingimused, helid, vibratsioonid).

VII plokk – Teenused, süsteemid ja strateegiad. RFK koodid e 515, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 570, 580, 585, 590.

Hinnatakse (küsitluse alusel) nägemispuudega inimesele kättesaadavate teenuste hulka, kvaliteeti ning objektiivset edasist vajadust teenuste järele, tema teadlikkust teenustest ja

teenuste kättesaadavuse piisavust. Sobivad ja piisavad kohandused hõlbustavad olulisel määral nägemispuudega inimese tegutsemisvõimet ning vähendavad sõltuvust kaasinimestest, suurendades tema iseseisvust.

VIII plokk – Abivahendite kasutamise oskus.

Erivajadusega inimese tegutsemise ja töövõime kvaliteedile avaldavad suurt mõju kohanemine oma erivajadusega ning individuaalselt sobivate abivahendite olemasolu. Abivahendite kasutamise oskusest sõltub erivajadusega inimese toimetuleku kvaliteet. Nägemispuudega inimeste töövõime põhineb suurel määral heal abivahendite kasutamise oskusel. Juhul, kui abivahendi kasutamise oskus on nõrgal tasemel või puudub tal vastava abivahendi kasutamise koolitus, siis võib abivahend olla hoopis nägemispuudega inimese toimetulekut ja töövõimet takistavaks teguriks.

Abivahendite kasutamise oskuse ploki koostamisel lähtuti rahvusvahelisest ISO abivahendite klassifikatsioonist. ISO klassifikatsioonist tehti töörühma poolt valik nägemispuudega inimeste enamlevinud abivahendite loetelust. Abivahendite loetelu on suur, sest nägemispuudega inimestel on vaja abivahendite abil kompenseerida kõiki meeli ja valdkondi. Valikus on järgnevad ISO põhikoodid, millest on tehtud valikuline alajaotus ning mis sisaldab kokku 66 abivahendi nimetust:

05 – Abivahendid oskuste treenimiseks;

06 – Ortoosid ja proteesid;

09 – Enesehoolde- ja kaitse abivahendid;

12 – Personaalsed liikumise abivahendid;

15 – Abivahendid majapidamistöodeks;

18 – Kodu ja muude ruumide sisustus ja kohandused;

22 – Suhtlus- ja teabevahetuse abivahendid;

24 – Esemete ja seadmete käsitlemise abivahendid;

27 – Abivahendid ja seadmed keskkonnategurite parendamiseks, tööriistad ja masinad;

30 – Abivahendid harrastustegevusteks.

Abivahendi kasutamise oskust hinnatakse praktilises tegevuses, kasutades kliendi isiklikke abivahendeid. Antud plokk annab ülevaate nägemispuudega inimese kasutusel olevatest abivahenditest.

Plokk – Hindamistulemuste analüüs.

Hindamistulemuste analüüs e ülevaade hindamisest koosneb kahest osast. Hindamistulemusi kokkuvõttev tabel ja märkused ning kokkuvõte ja soovitused.

Kokkuvõtlik hindamistabel võimaldab saada ülevaate hinnatava nägemispuudega inimese tugevatest ja nõrkadest töö- ja tegevusvõime valdkondadest. Nägemispuudega inimese hindamisest ja hindamistulemuste analüüsist lähtuvad edasised soovitused kliendile.

Hindamistulemuste ülevaate põhjalikum kirjeldus on peatükis 6.4.

Hindamisvahend annab soovitused:

- isiku kutsesobivuseks;
- tööalaseks või sotsiaalseks rehabilitatsiooniks;
- ümberõppeks;
- töökoha kohandamiseks;
- abivahendite valimiseks;
- ühingutes ja organisatsioonides osalemiseks
- olemasolevateks teenusteks.

4.3. Hindamisvahendi vorm.

Hindamisvahendi vorm on exeli programmpõhine tabel, mis koosneb 10 töölehest. Iga ploki puhul on kasutusel eraldi tööleht. Ploki hinnatavad valdkonnad on järgmise ülesehitusega: RFK või ISO kood ja nimetus; kirjeldus; hinnang tegevusvõimele abivahendita; hinnang tegevusvõimele abivahendiga; märkuste lahter; uurimismeetodite valik.

Kood ja nimetus	Kirjeldus	Hinnang abivahendita	Hinnang abivahendiga	Märkus	Uurimis-meetod
RFK-kood. Annab võimaluse täpsustada koodis sisalduvat infot. RFK koodi nimetus.	Küsimused, mida esitatakse kliendile saamaks teada tema taset, raskusi antud oskuste ja tingimuste osas.	RHK skaala. Annab võimaluse hinnata kliendi toimetulekut ilma abivahendite, teenuseid ja lisaabi kasutamata.	RFK skaala. Annab võimaluse hinnata kliendi toimetulekut abivahendite, teenuseid kasutades. Hindamise juhend vt lk 19.	Kirjeldatakse olulisemaid tähelepanekuid ja märkuseid, mis annavad informatsiooni kokkuvõtte tegemiseks. Lisaks kliendi poolt nimetatud abivahendite loetelu ning kasutatava teenuse nimetus. Märkuste lahter täidetakse küsitleja	Kajastab uurimismeetodite statistikat. Valikus olevad meetodid: küsitlus, tervise info, test, praktiline tegevus.

				poolt kliendi öeldud info põhjal.	
--	--	--	--	-----------------------------------	--

5. HINDAMISMEETODID

Nägemispuudega inimeste hindamine toimub erinevate meetoditega. Ühe uurimisvaldkonna puhul võib kasutada ka mitut uurimismeetodit. Põhilisteks kasutatavateks uurimismeetoditeks on: küsitlus, terviseinfo andmed, testid ja praktilised tegevused. Inimeselt saadud andmete alusel ja vastuste põhjal antakse hinnang hindaja poolt, et hindamistulemused oleksid maksimaalselt objektiivsed. Hindamisprotsessis toimub arutelu koos inimesega tema oskuste ja võimete tasemest. Uurimismeetodite puhul esitab hinnatav andmed või vastab küsimustele, kuid lõpliku hinnangu sooritusele annab hindaja.

5.1. Küsitlus.

Hindamisvahend täidetakse põhiliselt vestluse teel. Küsimused esitatakse nägemispuudega inimesele arusaadavalt, arvestades tema individuaalsete erivajadustega. Küsimusi võib sõnastada hinnatavale arusaadavamaks, laiendada näidetega. Vastuste hindamisel lähtutakse inimese sõnastusest, kuid täpsustatakse lisaküsimustega ning vajadusel viiakse läbi praktilisi tegevusi.

5.2. Terviseinfo.

Nägemispuudega inimese terviseinfo andmeid kasutatakse ainult kliendi loal. Terviseinfo annab teavet kliendi tervisliku seisundi põhjuste, dünaamika ja tervislike seisundite mõjude kohta. Terviseinfot kasutatakse peamiselt nägemisfunktsioonide ja teiste meelte kasutamise ning orienteerumise- ja liikumise plokis.

5.3. Test.

Teste kasutatakse vajadusel kliendi nägemisfunktsioonide uurimisel, juhul kui terviseinfo ei sisalda vajalikke andmeid. Nägemisfunktsioone testitakse Eestis aktsepteeritavate testide alusel (nt L. Hyvärise nägemisfunktsioonide uurimise testid).

5.4. Praktiline tegevus.

Kliendi hindamine praktilise tegevuse alusel annab objektiivsema hindamise võimaluse kliendi praktiliste ja nägemispuuet kompenseerivate (puudespetsiifiliste) oskuste valdkonnas. Praktiliste tegevuste käigus hinnatakse kliendi alternatiivsete meetodite või tehnikate kasutamise taset.

Kliendi suuline enesehinnang tegevuste sooritamiste osas võib olla nii üle- kui ka alahindav. Praktilise tegevuse hindamisel peab arvestama, et sooritusele avaldavad mõju erinevad tegurid (võõras keskkond, kliendi emotsionaalne pinge). Seetõttu oleks soovitatav hinnata kliendi oskusi, kliendi tegevuste sooritamise võimet loomulikus kontekstis, kliendile tuttavas

keskkonnas. Kui tegevus vajab abivahendeid, siis kasutatakse kliendi individuaalseid igapäevaseid abivahendeid.

5.5. Muud meetodid.

Muude uurimismeetodite alla kuuluvad teisiti saadud tulemused, mis ei ole eelnevates punktides välja toodud, kaasa arvatud kliendi lähivõrgustikult saadud objektiivne info.

6. HINDAMINE

Küsimustiku puhul kasutatakse kahte RFK-s kasutatavat hindamisskaalat muutmata kujul. Probleemi olemasolu võib olenevalt tarindist tähendada puuet, tegutsemis- või osaluspiirangut või takistavat tegurit. (WHO 2015, lk 18).

Nägemispuudega inimest hinnatakse kahest erinevast aspektist lähtuvalt: hinnang kliendi sooritusvõimele ilma abivahendita ja hinnang abivahendiga. Juhul, kui hinnang antakse **ühes osas**, siis tuleb antud põhjendus välja tuua ka hindamise kokkuvõttes hinnangus.

Nägemispuuet kompenseerivate abivahendite valik on väga suur. Abivahendi õige kasutamine avaldab suurt mõju kliendi toimetulekule, mis näitab isiku tegelikku töö- ja tegevusvõime taset. Hindamise tulemused abivahendita ja abivahendiga näitavad inimese funktsioneerimis-, tegutsemise- ja kompenseerivate oskuste taset, mis on saavutatud rehabilitatsiooniteenuste, abivahendite ja tugiteenuste abil või puudusel.

Hindamine abivahendita. Hinnatakse nägemispuudega inimese toimetulekut ilma abivahenditeta. Antud hindamine võimaldab hindajal saada ülevaade kliendi tegelikust toimetulekust erinevates valdkondades. Hindamisel on oluline lähtuda olukorrast, kus inimene peaks iseseisvalt ja ilma abivahenditeta tegevustega toime tulema.

Hindamine abivahendiga. Nägemispuudega inimese toimetulekule võib avaldada positiivset mõju abivahendite korrektne kasutamine. Hindamisel abivahendiga tuleb eelnevalt täita hindamisskaala „hinnang abivahendiga“ tulemusega ning seejärel anda hinnang kliendi oskustele abivahendeid kasutades.

Hindamisel on kasutusel 3 erinevat skaalat: protsentskaala, takistavad tegurid ja hõlbustavad tegurid.

Hindamisskaalad avanevad hindamisvahendis rippmenüü valikuna. Rippmenüü valikus on esimeseks valikuks täpsustamata, mis ei avalda mõju hindamistulemusele. Hinnangut „**8 - täpsustamata**“ kasutatakse juhul, kui oskust ei hinnata või ei ole võimalik kliendi puhul hinnata.

Erinevate mõjurite koosmõju võib olla kliendile erinev, seetõttu võivad ka erinevad keskkonnad teatud terviseolukorraga inimesele väga mitut moodi mõjuda. Ilma abivahenditeta või takistavate teguritega keskkond piirab indiviidi eneseteostust, aga rohkemate abivahenditega keskkond võib seda parandada. Ühiskond võib indiviidi sooritust takistada kas barjääre luues (nt ligipääsuvõimaluseta hooned) või kui ta ei anna vajalikke (nt tehnilisi) abivahendeid. (WHO 2015, lk 14).

Keskkonnategurite puhul võib esimest määrajat kasutada kas ümbruse positiivsete mõjude ulatuse, st hõlbustavate tegurite või negatiivsete mõjude ulatuse, st takistavate tegurite tähistamiseks. Mõlemad kasutavad sama 0-4 skaalat, aga et tähistada hõlbustavaid tegureid, asendatakse eraldusmärki plussmärgiga. (WHO 2015, lk 19). Seetõttu võib hindamisel kasutada üheaegset nii hõlbustavate kui ka takistavate tegurite hindamisskaalat.

6.1. Protsentskaala.

B-koodidega ja d-koodidega valdkondade hindamiseks kasutatakse protsentskaalat. Protsentväärtuste lai diapason on antud nende juhtude jaoks, kus puude, tegutsemis- või osaluspiirangu või takistava teguri mõõtmiseks on olemas kalibreeritud mõõtmisvahendid või muud standardid. (WHO 2015, lk 18).

8 täpsustamata (Tta)

0 EI OLE probleemi – (puudub, tühine, ...) – 0-4%

1 KERGE probleem – (väike, nõrk, ...) – 5-24%

2 MÕÕDUKAS probleem – (keskmine, tuntav, ...) – 25-49%

3 RASKE probleem – (suur, tõsine, ...) – 50-95%

4 TÄIELIK probleem – (vaieldamatu, sügav, ...) – 96-100%

Kui valdkond ei ole hinnatav või ei saa hinnata, siis kasutatakse 8 – täpsustamata (Tta). Antud tähis ei mõjuta hinnangu kokkuvõtvat keskmist väärtust. Näiteks: kui klient ei juhi transpordivahendit, siis ei saa seda valdkonda hinnata.

6.2. Hõlbustavad tegurid.

Keskkonnategurite hindamisel (e-koodid) kasutatakse hõlbustavate tegurite hindamisskaalat. Vastavalt RFK-le hinnatakse keskkonnategureid kliendi seisukohast, kelle seisundit kirjeldatakse.

Hõlbustavate tegurite hindamisel võetakse arvesse ressursi kättesaadavust, juurdepääsu ning muid mõjutavad tegureid.

+ 8 täpsustamata hõlbustav tegur

+ 0 EI OLE hõlbustavat tegurit – (puudub, tühine, ...) – 0-4%

+ 1 KERGE hõlbustav tegur – (väike, nõrk, ...) – 5-24%

- + 2 MÕÕDUKAS hõlbustav tegur – (keskmine, tuntav, ...) – 25-49%
- + 3 OLULINE hõlbustav tegur – (suur, tõsine, ...) – 50-95%
- + 4 TÄIELIK hõlbustav tegur – (vaieldamatu, ...) – 96-100%

6.3. Takistavad tegurid.

Keskonnategurite hindamisel (e-koodid) kasutatakse takistavate tegurite hindamisskaalat. Takistavate tegurite puhul tuleb arvestada takistuse esinemissagedust, takistuse ulatust, takistuse välditavust kliendi aspektist.

8 täpsustamata takistav tegur

0 EI OLE takistavat tegurit – (puudub, tühine, ...) – 0-4%

1 KERGE takistav tegur – (väike, nõrk, ...) – 5-24%

2 MÕÕDUKAS takistav tegur – (keskmine, tuntav, ...) – 25-49%

3 RASKE takistav tegur – (suur, tõsine, ...) – 50-95%

4 TÄIELIK takistav tegur – (vaieldamatu, ...) – 96-100%

6.4. Hindamistulemuste ülevaade.

Hindamisvahendi ühe osa moodustab hindamistulemuste analüüs, mida kajastatakse hindamistulemuste ülevaates.

Ploki iga osa lõpus toimub automaatne numbriline vahehindamine (keskmine väärtus) ning iga ploki lõpus arvutab hindamisvahend automaatselt ploki hinnatava valdkonna keskmise väärtuse. Antud keskmine väärtus on saadud hinnatavate osade summana ja on jagatud numbriga, mis vastab hinnatavate osade arvuga.

Plokkide hinnangute keskmine väärtus kandub üle hindamistulemuste analüüsi tabelisse, mis annab ülevaate hindamise käigus saadud tulemustest. Saadud plokkide ja osade keskmised väärtused on kahe- ja kolmekohalised, et kajastada hindamise objektiivset lõpptulemust.

Hinnang	Nimetus	Kirjeldus	Protsent	Keskmise väärtuse vahemik
8	Täpsustamata - Tta			
0	EI OLE probleemi EI OLE HÕLBUSTAVAT tegurit EI OLE TAKISTAVAT tegurit	(puudub, tühine, ...)	0-4%	0-0,5
1	KERGE probleem KERGE hõlbustav tegur KERGE takistav tegur	(väike, nõrk, ...)	5-24 %	0,6-1,5
2	MÕÕDUKAS probleem	(keskmine,	25-49%	1,6-2,5

	MÕÕDUKAS hõlbustav tegur MÕÕDUKAS takistav tegur	tuntav, ...)		
3	RASKE probleem OLULINE hõlbustav tegur RASKE takistav tegur	(suur, tõsine, ...)	50-95%	2,6-3,5
4	TÄIELIK probleem TÄIELIK hõlbustav tegur TÄIELIK takistav tegur	(vaieldamatu, sügav, ...)	96-100%	3,6-4,0

Saadud tulemuste alusel on võimalik tuvastada tegevus- ja osaluspiirangud valdkonniti, tuues välja keskkonna takistavad ja hõlbustavad tegurid hinnatava inimese seisukohalt. Kokkuvõtlik hindamistulemuste ülevaade võimaldab analüüsida nägemise kahjustuste ulatust ning välja tuua kliendi piiranguid tegutsemises ja osaluses teatud valdkondades.

Kokkuvõttev hindamistabel näitab nägemispuuet kompenseerivate oskuste taset. Kui kompenseerivad oskused on heal tasemel (nt abivahendita hindamise keskmine väärtus 2-3, abivahenditega 1-2), on võimalik nägemispuudega inimese aktiivne võimetekohane osalemine avatud tööturul. Nägemispuudega inimesel on raske konkureerida avatud tööturul, kui tal puuduvad spetsiifilised oskused (oriendteerumis- ja liikumisoskused, toimetulekuoskused, abivahendite kasutamise oskused) ning keskkonna ja töötingimuste kohandused.

Kui inimese hindamistulemus on abivahendite või teenuste kasutamisel tegevusvõime paraneb kas või ühe mõõdetava ühiku võrra, siis võib järeldada, et isiku puue on osaliselt kompenseeritud. Nägemispuuet kompenseerivate oskuste tase näitab nägemispuudega inimese valmisolekut osaleda avatud tööturul. Kui numbrilised näitajad abivahenditega ja sekkumistega pole paranenud, siis võib järeldada, et isiku kompenseerivate oskuste tase on madal ja ta vajab jätkuvalt rehabilitatsiooniteenuseid ja toetust tugiteenuste näol.

Funktsioneerimisvõime analüüs kajastab kliendi tugevaid ja nõrku tegevuste sooritamise valdkondi. Hindamiskokkuvõtte tegemisel tuleb arvestada hindaja hinnangu objektiivsust. Nägemispuudega inimese isiklik hinnang oma toimetulekule ei pruugi olla objektiivne. Sageli esineb üle- või alahindamist. Pimedate inimeste puhul esineb sagedamini ülehindamist, kuna puudub adekvaatne ülevaade sellest, millised puudused (piirangud, võimalused) olemas on. Samuti tõlgendatakse sageli ebatäpselt olukorda, kus klient sooritab tegevuse (täielikult) iseseisvalt või on tegevustesse kaasatud ning loeb seda tegevuse iseseisvaks soorituseks.

Saadud hindamistulemuste ja plokkides, osades välja toodud märkuste alusel koostab hindaja kliendi funktsioneerimisvõime analüüsi, kokkuvõtte ja annab soovitusi.

Kokkuvõtte ja soovitusid sisaldavad:

- osutatavad teenused (inimesele hetkel osutatavate teenuste loetelu, sobivus ja piisavus);
- sotsiaalse või tööalase rehabilitatsiooniteenuste/programmi vajadus (nimetus, põhjendus, maht);
- eelistatud/soovitatud töövaldkonnad (kutsesobivus, isiksuse omadused, koormus, ajakava);
- ümberõppe vajadus (ümberõppe loomiseks vajalikud tingimused);
- abivahendite vajadus (põhjendus, loetelu);
- töökeskkonna kohandamise vajadus (kirjeldus);
- toetusvajadus (teenused, sagedus, juhendamine, jne);
- ühingutes, organisatsioonides osalemine.

7. HINDAMISE LÄBIVIIMISE KIRJELDUS

Läbiviijad.

Hindamismetoodika kasutamiseks on puudespetsiifiliste rehabilitatsiooniasutuste rehabilitatsioonimeeskondade liikmetel, kellel on nägemispuudealane ning nägemispuuet kompenseerivate oskuste ja abivahendite kasutamise kompetents ja kogemus.

Küsitleja roll.

Küsitleja esmaseks ülesandeks on selgitada hindamise eesmärki ning läbi viia hindamine olles pädev ja turvaline hindaja. Koostöös hindaja ja hinnatava vahel selgitatakse välja nägemispuudega inimese tegevusvõime ning võimalusel püstitatakse võimetekohased eesmärgid tööturul aktiivseks osalemiseks. Oluline on arvestada nägemispuudega inimese puude tekkimise aja, erivajadusega kohanemise tasemega, muude tervislike häiretega või muude klienti mõjutavate teguritega (probleemidega).

Koht.

Üldjuhul viiakse hindamine läbi rehabilitatsiooniasutuses, kliendi kodu- või töökeskkonnas.

Klientidel võib nägemispuude tõttu esineda erivajadusi, millega tuleb arvestada keskkonna kohandamisel: valgustundlikkus (kasutada ruloosid, jälgida pimestamisohtu, valgustatust), kontrastide vajadus, lisavalgustuse vajadus.

Aeg.

Kliendiga lepitakse kokku aeg, arvestades kliendi eelistusi, sest nägemispuudega isikute funktsioneerimisvõime sõltub palju päevaosast, saatja või abistaja olemasolust.

Hindamisprotsess võib olla jagatud mitmele päevale, eriti juhul, kui kliendi tervislik seisund ei võimalda pikaajalist tööd või kui hindamiseks on vaja läbi viia erinevaid praktilisi tegevusi.

Piloteerimise käigus selgus, et hindamisele kuluv ajamaht sõltub kliendist. Küsitluseks, andmete töötlemiseks ja vormistamiseks kuluv aeg on keskmiselt 12 ning liitpuudega kliendi puhul kuni 15 tundi. Akadeemilised tunnid (45 min).

Peale hindamisprotsessi läbiviimist on hindajal aega 2 nädalat hindamise tulemuste töötlemiseks, soovitude koostamiseks ning kliendile edastamiseks.

Vahendid.

Võimalusel kasutatakse kliendi isiklike abivahendeid, nende puudumisel tagab rehabilitatsiooniasutus hindamiseks vajalikud puudespetsiifilised abivahendid.

Saatmine liikumisel.

Orienteerumine võõras keskkonnas pole nägemispuudega inimesel üksinda võimalik ja ohutu. Selleks vajab klient saatjat või isiklikku abistajat.

Küsitluse läbiviimine.

Küsitluse ajal pööratakse alati kliendi poole, mitte tema saatja või abistaja poole. Soovitatav on, et abistaja või saatja istuks kliendist eemal ning ei sekkuks protsessi. Juhul, kui saatja või abistaja ei mõista oma rolli, peab ta ruumist väljuma. Juhul, kui klient vajab kommunikatsiooniks lisaabi (nt tõlk), siis seda võimaldatakse.

Küsimused esitatakse viisakalt ja klienti austades.

Hindamisprotsessi läbiviimisel arvestatakse kliendi erivajadustega (valgustus, taustamüra, kuuldavus, ergonoomiline kehaasend, vajadusel pausid ja juhtkoera koha olemasolu, jne).

Küsitlusprotsessi tutvustamine.

Küsitluse läbiviija tutvustab end ja teisi ruumis viibijaid.

Küsitleja kirjeldab kliendi lähiümbrust, et klient tunneks end turvaliselt. Tagades kliendi mugavuse, saadakse ka kõige täpsemad vastused.

Kuna nägemispuudega inimesed jälgivad küsimustikku vaid auditiivselt, siis on see suureks koormuseks tähelepanule ja keskendumisele.

Kliendile tuleb tutvustada hindamismetoodika eesmärki, hindamisvahendi osi, kasutatavat hindamisskaalat, hindamise protsessi ning tulemuste analüüsi ja soovitude edastamise tähtaega.

Vajaduse korral küsimusi korratakse ja lihtsustatakse.

Küsitlemine toimub individuaalselt.

Hindamise läbiviimise protseduur ja saadud andmete töötlemine vastab Eesti Vabariigi „Isikuandmete kaitse seadusele“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032014031?leiaKehtiv>

Kliendi andmed edastatakse kolmandatele osapooltele (nt kohalik omavalitsus, haridusasutus vm koostööpartner, kes igapäevaselt nägemispuudega inimesega tegeleb) vaid kliendi kirjalikul nõusolekul.

Hindamisvahendi üleandmine hinnatavale.

Kirjalik hinnang kliendi tegevus- ja töövõime kohta esitatakse 2 nädala jooksul. Kliendile tutvustatakse antud hinnangut ja soovitusi. Koostatud hinnangut on võimalik täiendada.

8. KASUTATUD KIRJANDUS.

- RFK „Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime <http://www.who.int/classifications/icf/en> WHO 2015
- „WHODAS 2.0. Tervise ja puude mõõtmine“ Maailma Terviseorganisatsioon 2010
- MTÜ NIRK; EPKTL; TEK „Nägemispuudega inimeste rehabilitatsiooniteenused“ 2013